

ПП «ЕКСПЕРТНО-
КОНСУЛЬТАТИВНИЙ
ЦЕНТР ЕРГАРД ТА
ПАРТНЕРИ»

PC «EXPERT ADVISORY
CENTER ERHARD AND
PARTNERS»

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішенням Загальних зборів засновників
ПП «ЕКСПЕРТНО-КОНСУЛЬТАТИВНИЙ
ЦЕНТР ЕРГАРД ТА ПАРТНЕРИ»

від 18.01.2024 р., протокол № 3

Директор,

лікар судово-медичний експерт

вищої кваліфікаційної категорії,

кандидат медичних наук, доцент

Наталія ЕРГАРД

Зведено в дію наказом Директора
ПП «ЕКСПЕРТНО-КОНСУЛЬТАТИВНИЙ
ЦЕНТР ЕРГАРД ТА ПАРТНЕРИ»
18.01.2024 р., № 3.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГІВ

Освітній рівень	неформальна освіта (БПР)
Галузь знань	22 «Охорона здоров'я»
Спеціальність	«Медицина»
Освітня програма	Освітньо-професійна програма БПР для працівників сфери охорони здоров'я, шляхом здобуття неформальної освіти під час проходження навчання на тренінгах

Розробник:

Наталія ЕРГАРД, директор ПП «ЕКСПЕРТНО-КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ЦЕНТР ЕРГАРД ТА ПАРТНЕРИ», лікар судово-медичний експерт вищої кваліфікаційної категорії, 2-го кваліфікаційного класу судово-медичного експерта зі спеціальності «Судово-медична експертиза», кандидат медичних наук (PhD), доцент.

2024 рік

1. Опис тренінгів

Тренінги – опанування учасниками заходу нових **професійних знань та навичок** як з окремих розділів спеціальності, так і з актуальних питань організації медичної допомоги, медичного обслуговування за відповідними напрямками у групі до 20 осіб. Тривалість тренінгу становить один день і більше.

Всі тренінги **проводяться за особистої участі** працівника сфери охорони здоров'я в освітній події у **місці її проведення**.

Аудиторних – 4 години (один день).

2. Мета, очікувані результати навчання та критерії оцінювання

Мета – оволодіння компетентностями.

Загальні компетентності (ЗК).

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 9. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 10. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 12. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 14. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК).

ФК 1. Здатність розробляти варіанти можливостей судово-медичної діагностики клінічних діагнозів та оцінювати їх ефективність.

ФК 2. Здатність аналізувати диференційні діагнози та пропонувати заходи щодо підвищення діагностичної ефективності.

ФК 3. Здатність використовувати етичні принципи та норми права при плануванні досліджень, збиранні інформації та її використанні.

Програмні результати навчання (ПРН).

ПРН 1. Організовувати діагностичні заходи з використанням сучасного наукового підходу.

ПРН 2. Використовувати та впроваджувати нові методи діагностики в судово-медичній експертизі клінічних випадків.

ПРН 3. Виконувати управлінські функції та організовувати надання якісних послуг у сфері судово-медичної експертизи.

Результати навчання:

знати:

– підходи та розуміння основних методів діагностики клінічних діагнозів;

– роль лікаря при проведенні судово-медичних експертиз за матеріалами лікарських справ;

– методи правового регулювання призначення експертизи;

– законодавство України у сфері судово-експертної діяльності;

- правове регулювання організації судово-медичної експертизи в системі охорони здоров'я;
- права судово-медичного експерта та лікаря-консультанта, особливості реалізації їх прав;
- засади юридичної відповідальності у сфері судово-експертної діяльності.

вміти:

- використовувати отримані знання в практичній діяльності;
- орієнтуватись у нормативно-правовому регулюванні та системі нормативно-правових актів у сфері судово-експертної діяльності;
- приймати ефективні рішення з урахуванням законодавчих положень.

здатен:

- самостійно здійснювати аналіз нормативно-правових актів в сфері судово-експертної діяльності, знаходити необхідну норму та знати як її застосувати на практиці;
- розуміти специфіку нормативно-правового регулювання сфери судово-експертної діяльності в Україні;
- використовувати нормативно-правові акти у сфері своєї практичної діяльності.

продемонструвати:

- знання з тематики тренінгу, вміння користуватись законами та підзаконними нормативно-правовими актами в сфері судово-експертної діяльності;
- розуміння принципів розробки та впровадження заходів з надання первинної, вторинної та третинної медичної допомоги, а також принципів розробки системи моніторингу і оцінки ефективності інтервенцій та програм в охороні здоров'я.

самостійно вирішувати:

- ситуації, які трапляються в практичній діяльності, спираючись на положення чинного законодавства.

Критерії оцінювання результатів навчання.

Успішна участь у тренінгу характеризується за критеріями повного засвоєння пропонованого матеріалу та успішного складання підсумкового контролю знань.

3. Програми запланованих навчальних тренінгів

Тренінг № 1.

Тема: «Огляд трупа на місці події».

Дана тема потребує особливої уваги, адже всіх без виключення лікарів, не залежно від їх лікарської спеціальності, мають право залучати слідчі до огляду трупа на місці його виявлення. Тому важливо знати основи протоколювання огляду місця події, техніку опису тілесних ушкоджень та трупних змін, а також методи виявлення слідів біологічного походження.

Навчальний матеріал для проведення тренінгу розроблений з

урахуванням нових процесуальних нормативно-правових змін, які стосуються судово-експертної діяльності. Основою і однією з найбільш поширених процесуальних дій у кримінальному судочинстві є **огляд місця події** як невідкладна слідча дія, спрямована на встановлення, фіксацію та дослідження обстановки місця події, слідів злочину, а також інших фактичних даних, які дозволяють у сукупності з іншими доказами зробити висновок про механізм події та інші обставини розслідуваного злочину. До основних прийомів фіксації огляду місця події належать: протоколювання, фотографування, відеозапис, звукозапис, вилучення предмета разом із слідами. Єдиним **обов'язковим** способом закріплення результатів огляду місця події є **протоколювання**, до якого пред'являється низка процесуальних та тактичних вимог. Варто зазначити, що на процеси протоколювання і застосування у поєднанні з протокольною формою додаткових методів фіксації доказів впливають науково-технічні досягнення – в судочинство впроваджуються комп'ютерна техніка, високотехнологічні методи аудіозапису, відеозапису, фотографічної фіксації місця події і слідів. Тактичною основою документування доказової інформації при розслідуванні злочинів, в тому числі і військових в умовах війни, із залученням судово-медичного експерта або лікаря є обов'язковий огляд тіла людини з подальшим встановленням ознак життя. Якщо людина жива, то вживаються заходи для надання їй медичної допомоги, а якщо ознаки життя відсутні – зовнішній огляд трупа, встановлення давності настання смерті, опис наявних тілесних ушкоджень. Крім того, лікар допомагає органам досудового розслідування виявити сліди біологічного походження, правильно упакувати, щоб зберегти їх від руйнування та процесів гниття з подальшою фіксацією своїх дій у протоколі. Таким чином, протокол огляду місця події можна визначити як основний процесуальний документ, складений за встановленою формою відповідно до закону, уповноваженими на те особами, який фіксує перебіг огляду місця події, його результати, інші значущі відомості, з метою закріплення і надання доказів у кримінальному провадженні. Тому, під час тренінгу всі учасники будуть набувати практичних знань та вмій роботи з протоколом огляду місця події та зі всіма його складовими.

Тренінг № 2.

Тема: «Фіксація тілесних ушкоджень в закладах охорони здоров'я та особливості їх документування у форматі «Стамбульського протоколу»».

Початок повномасштабної війни, яка наразі триває в Україні з 24 лютого 2022 року, призвів до масових травмувань та загибелі як серед військовослужбовців, так і серед цивільних осіб. Через збільшення випадків травмування відбувається перевантаження закладів охорони здоров'я, що призводить до зменшення часу на індивідуальний огляд кожної потерпілої особи та повноцінну фіксацію, виявлених у них, тілесних ушкоджень. Неповний опис тілесних ушкоджень призводить до втрати важливої інформації, яка необхідна для підтвердження фактів вчинених воєнних злочинів проти українського народу. Тому, важливо акцентувати увагу

працівників різних закладів охорони здоров'я України на порядку опису морфологічних особливостей тілесних ушкоджень, заподіяних різними видами травмуючих предметів, що допоможе об'єктивно підтвердити характер, механізм та давність спричинення тілесних ушкоджень під час проведення судово-медичних експертизи та надати обґрунтовано-підтверджені відповіді на питання органів досудового розслідування та суду.

Під час навчання на тренінгу слухачі отримують інформацію щодо видів тілесних ушкоджень, їх морфологічних особливостей, визначення давності утворення, а також приклади опису ушкоджень, які утворились внаслідок дії різних видів механічної травми. Вказані особливості документування тілесних ушкоджень у форматі «Стамбульського протоколу». Будуть набувати практичних вмій та навичок за рахунок виконання практичних завдань з опису тілесних ушкоджень потерпілих осіб.

4. Методи навчання під час тренінгів

Методи навчання під час тренінгів – взаємодії між викладачем і слухачами (учасниками), під час яких відбувається передача та засвоєння знань та вмій. Це певний спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети.

При проведенні тренінгів застосовуються такі методи:

1. Словесні методи у формі лекцій – чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми.

Мета лекції полягає в допомозі слухачам оволодіти методами самостійної роботи з навчальними матеріалами. Лекція – один з найважливіших чинників в організації навчальної діяльності слухачів.

Основний зміст лекції становлять центральні методологічні, теоретичні і практичні проблеми. У лекції розкриваються не всі питання теми, а найважливіші, найсуттєвіші, що вимагають наукового обґрунтування.

2. Пояснювально-демонстративний – допоміжний метод при словесному методі. Засоби ілюстрації – презентаційний матеріал у формі таблиць, схем, фотоілюстрацій тощо.

3. Метод проблемного викладу навчального матеріалу передбачає створення проблемної ситуації, допомогу слухачам у її виділенні, прийнятті проблемного завдання та спільного його розв'язання.

Зміст навчання **включає опанування** учасниками заходу нових **професійних знань та навичок**, тому для досягнення поставленої мети на тренінгах застосовуються: ділова гра з елементами «мозкового штурму», «Прес» метод, прийом «Каруселі», кейс-методи, а також науково-обґрунтовані дискусії.

Ділова гра із елементами «мозкового штурму» – це ефективний метод колективного обговорення, пошук нових ідей і рішень, що спонукає учасників проявляти свою уяву та творчість, який досягається шляхом дискусій. Даний метод дозволяє проводити заняття з різними підходами:

– **письмовий «мозковий штурм»** – особливістю застосування цієї

техніки є те, що свої думки та рішення по певному завданню, яке отримують учасники, необхідно генерувати в одному документі (презентації). При даному підході у всіх є можливість писати і бачити думки всіх учасників;

– **індивідуальний «мозковий штурм»**, де завдання виконує кожний учасник окремо, а результати фіксують в електронному документі з доступом до них всіх учасників;

– **сходова техніка**, де учасники озвучують власні думки до того, як почують пропозиції інших. Викладач дає завдання, після чого в аудиторії залишаються два учасника, а інших викладач просить вийти. Учасники в аудиторії озвучують один одному свої думки, а потім, заходячи по одному в аудиторію, поступово долучаються по черзі інші слухачі зі своїми ідеями, які вони озвучують до того, як почують попередні.

– **рольовий штурм**, де кожний учасник отримує певну роль і виконує певні завдання для своєї ролі. Завдання викладач може вивести у формі презентації, яка буде доступна всім учасникам для подальшого обговорення.

«Прес» метод – метод формування у учасників вмінь і навичок теоретичного положення навчального тренінгу з їх подальшим практичним застосуванням на освітньому заході. Суть даного методу полягає в тому, щоб висловити та аргументувати чітко визначену позицію із суспільної проблеми, що обговорюється. Таким чином, у них є можливість навчитися формулювати та висловлювати свої думки з дискусійних питань та обґрунтовувати їх в чіткій та стислій формі. Наприклад, при роботі в малих групах, після опитування щодо володіння теоретичними знаннями одна група виділяє певні ознаки в залежності від завдання, а інша – вказує на їх прояви, наслідки тощо.

Прийом «Каруселі» – інтерактивна технологія, яка дозволяє організувати освітній процес на взаємодії всіх його учасників, коли від діяльності кожного залежить виконання поставленого практичного завдання перед групою. Наприклад, при роботі в малих групах, після ознайомлення з блоком інформації одна група ставить запитання іншій в залежності від поставленого завдання, а інша їх вирішує, враховуючи отриманий блок інформації.

Кейс-методи – це інноваційний підхід у навчанні там, де необхідно поєднати теорію з практикою і знання із компетенціями. Головним призначенням цих методів є вміння знаходити рішення з певної проблеми (певного завдання викладача), маючи певну інформацію, надану викладачем. Таким чином, учасники навчаються опрацьовувати інформацію, яку отримують (Осіна Н.А., 2018). Наприклад, після ознайомлення з блоком інформації, учасники мають надати відповіді на питання чи вирішити певні практичні завдання.

Варто зазначити, що вищевказані види інтерактивних методів є підґрунтям компетентнісного підходу освітнього процесу та сприяють професійному становленню учасників навчальних заходів.

Заключним етапом тренінгів є тестовий екзамен.

5. Методи та форми контролю, розподіл балів та оцінювання

Методи контролю: усний, письмовий, тестовий.

Форми підсумкового контролю: тестовий екзамен.

Тестовий екзамен – екзамен, що проводиться шляхом виконання тестових завдань програмними засобами на персональному комп'ютері.

Тестові завдання складаються з 15 тестових питань, де правильною є одна відповідь з чотирьох запропонованих варіантів.

Засоби діагностики успішності навчання: індивідуальні завдання, презентації, питання для поточного контролю, тести, завдання, питання для підсумкового контролю.

Бальна система оцінювання тренінгів здійснюється відповідно до вимог безперервного професійного розвитку (БПР) (Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.02.2019 року № 446 «Деякі питання безперервного професійного розвитку лікаря»).

Умовою для нарахування балів за участь в тренінгу з оволодінням практичними навичками є щонайменше 70% правильних відповідей на тестові завдання.

Якщо учасника допущено до нарахування балів за участь у заході БПР, він отримує Сертифікат про нарахування балів на електронну адресу, вказану при реєстрації впродовж наступних 20 днів.

6. Методичне забезпечення

Підручники, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації для викладачів до проведення лекцій, методичні рекомендації для викладачів до проведення практичних занять, тестові завдання та ситуаційні завдання, а також навчально-методичні посібники і методичні рекомендації для слухачів.

7. Рекомендована література

1. Закон України «Про судову експертизу». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Ергард Н.М., Біляков А.М. Судова медицина: адаптований компетентнісний підхід викладання дисципліни в умовах сьогодення. Монографія. Київ: Видавництво Руслана Халікова, 2023. 375 с.

3. Ергард Н.М. Дослідження проявів стрес-реакції організму під час вмирання від механічної асфіксії через повішення. *Монографія*. Київ: УкрДГРІ, 2018. 140 с.

4. Ергард Н.М. Дослідження проявів стрес-реакції організму при повішенні. *Монографія*. LAP LAMBERT Academic Publishing: Mauritius, 2018. 145 р.

5. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потерпілих, звинувачених та інших осіб. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 24 с.

6. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Судово-медичне визначення

зажиттєвої реакції організму при механічній асфіксії через підвищення за змінами площі деліпідизації кори надниркових залоз. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 24 с.

7. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Огляд трупа на місці його виявлення. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 24 с.

8. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Судово-медична експертиза механічної асфіксії внаслідок стиснення органів шиї : *метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 16 с.

9. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Практикум для самостійної підготовки студентів з навчальної дисципліни «Судова медицина». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 44 с.

10. Ергард Н.М. Сучасна лекція. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 26 с.

11. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В., Кубалюк С.М. Ранні та пізні ознаки смерті: *атлас: посіб. для студ. та лікарів.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 38 с.

12. Ергард Н.М. Судово-медичне визначення зажиттєвості підвищення за кількісною оцінкою стероїдогенезу глюкокортикоїдів у надниркових залозах: Конспект лекцій. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 20 с.

13. Ергард Н.М. Судово-медична експертиза механічної асфіксії. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 28 с.

14. Ергард Н.М. Судово-медична експертиза вогнепальної травми. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 24 с.

15. Ергард Н.М. Особливості проведення судово-медичної експертизи (розробка методичних вказівок до проведення навчального квесту на основі компетентнісного підходу). *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 36 с.

16. Ергард Н.М. Судово-медичний огляд трупів загиблих (померлих) осіб в умовах воєнного стану [Текст]: *метод. рекомендації. Вчена рада НМУ імені О.О. Богомольця.* Київ, 2022. 20 с.

17. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В. Макропрепарати тілесних ушкоджень для практичних занять із судової медицини: *метод. розробки МОЗ України, НМУ ім. О.О. Богомольця.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 32 с.

18. Ергард Н.М. Загальні питання судово-медичної травматології. Ушкодження тупими предметами. Транспортна травма. Падіння з висоти. Ушкодження гострими предметами. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті: *метод. розробки.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 48 с.

19. Ергард Н.М. Практичне заняття № 1 для самостійної підготовки студентів з навчальної теми «Організаційно-процесуальні засади судово-медичної експертизи. Огляд трупа на місці події. Судово-медична танатологія. Судово-медичний розтин трупа. Складання навчального висновку експерта». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2020. 76 с.

20. Ергард Н.М. Практичне заняття № 2 для самостійної підготовки студентів з навчальної теми «Нагла смерть. Судово-медичний розтин трупу у випадку наглої смерті. Самостійний розтин трупу. Експертиза трупа новонароджених». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2020. 48 с.

21. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В., Кубаля С.М. Практичні завдання для самостійної позааудиторної роботи студентів (СРС) з навчальної дисципліни «Судова медицина». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2020. 72 с.
22. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В. Практикум для самостійної підготовки студентів з навчальної дисципліни «Судова медицина». *Посібник.* Київ: УкрДГРІ, 2021. 100 с.
23. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л., Мусієнко А.В., Петрошак О.Ю. Фіксація тілесних ушкоджень в закладах охорони здоров'я та особливості їх документування у форматі «Стамбульського протоколу»: Навчальний посібник. К.: Видавництво Руслана Халікова, 2023. 54 с.
24. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичне дослідження об'єктів волокнистої природи. *Метод. рек.* Київ: КИЙ, 2011. 56 с.
25. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Загальні засади проведення криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів. *Метод. рек.* Київ: КИЙ, 2011. 48 с.
26. Кримінальний процесуальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
27. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
28. Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів. Київ: Видавничий дім «ІнЮре», 2001.
29. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.1995 року «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>
30. Тагаєв М.М. Судова медицина. *Навчально-практичний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп.* Х.: Фактор, 2012. 1296 с.
31. Філоненко М.М. Організація адаптивно-динамічного навчання студентів-медиків, спрямованого на розвиток психологічних структур особистості. *Проблеми сучасної психології*, 2015. Випуск 27. 583 с. URL: <http://www.problemps.at.ua>.
32. Ergard N.M. Forensic Examination of a Gunshot Wound. Forensic Examination of a Mechanical Asphyxia. Forensic justification of a mechanism of trauma and the cause of death. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 36 р.
33. Erhard N.M. Forensics examination of a living person on the trauma severity. Defining state of health. Examination of disputable sexual states and sexual assault. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 28 р.
34. Erhard N.M. Forensic Examination of a Gunshot Wound. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 16 р.
35. Erhard N.M. Forensic Examination of a Mechanical Asphyxia. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 20 р.

36. Erhard N.M. Forensic Examination of a Gunshot Wound. Forensic Examination of a Mechanical Asphyxia. Forensic justification of a mechanism of trauma and the cause of death. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 36 р.

8. Список використаних джерел:

1. Баханов К. Що таке технологія навчання. *Шлях освіти*, 1999. № 3. С. 23-25.
2. Блакитна Т. Технологія розвитку: Школа життєтворчості в дії. *Завуч*, 2000. № 3. С. 14.
3. Бойченко О.М. Упровадження інноваційних методів навчання у вищій медичній школі. *Український стоматологічний альманах*, 2018. № 4. С. 65-67.
4. Болюбаш Я. Реформування педагогічної освіти: концептуальні засади. *Рідна школа*, 1999. № 1. С. 3-4.
5. Біляков А.М., Ергард Н.М. Телемедицина в діяльності судово-медичного експерта // I Науково-практична конференція з міжнародною участю «Комунікація як необхідна складова освітнього процесу майбутніх лікарів та провізорів». *НМУ імені О.О. Богомольця*, Київ, 14.12.2022 року. С. 52-53.
6. Гаврилюк О. Нові технології навчання – ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів. *Рідна шк.*, 1998. № 6. С. 68-71.
7. Даниленко Л. Інноваційна освітня діяльність. *Освіта*, 1998. С. 4.
8. Закон України «Про судову експертизу». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
9. Ергард Н.М., Біляков А.М. Судова медицина: адаптований компетентнісний підхід викладання дисципліни в умовах сьогодення. Монографія. Київ: Видавництво Руслана Халікова, 2023. 375 с.
10. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л., Мусієнко А.В., Петрошак О.Ю. Фіксація тілесних ушкоджень в закладах охорони здоров'я та особливості їх документування у форматі «Стамбульського протоколу»: Навчальний посібник. К.: Видавництво Руслана Халікова, 2023. 54 с.
11. Ергард Н.М. Дослідження проявів стрес-реакції організму під час вмирання від механічної асфіксії через повішення. *Монографія*. Київ: УкрДГРІ, 2018. 140 с.
12. Ергард Н.М. Дослідження проявів стрес-реакції організму при повішенні. *Монографія*. LAP LAMBERT Academic Publishing: Mauritius, 2018. 145 р.
13. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потерпілих, звинувачених та інших осіб. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 24 с.
14. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Судово-медичне визначення зажиттєвої реакції організму при механічній асфіксії через повішення за змінами площі деліпідизації кори надниркових залоз. *Метод. рек.* Київ:

УкрДГРІ, 2017. 24 с.

15. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Огляд трупа на місці його виявлення. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 24 с.

16. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л. Проблемні питання судово-медичної експертизи катувань в умовах війни // Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.). *Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників.* Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 307-310.

17. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Судово-медична експертиза механічної асфіксії внаслідок стиснення органів ший: *метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 16 с.

18. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В. Практикум для самостійної підготовки студентів з навчальної дисципліни «Судова медицина». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2017. 44 с.

19. Ергард Н.М. Сучасна лекція. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 26 с.

20. Ергард Н.М., Михайличенко Б.В., Кубаля С.М. Ранні та пізні ознаки смерті: *атлас: посіб. для студ. та лікарів.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 38 с.

21. Ергард Н.М. Судово-медичне визначення зажиттєвості повішення за кількісною оцінкою стероїдогенезу глюкокортикоїдів у надниркових залозах: Конспект лекцій. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 20 с.

22. Ергард Н.М. Судово-медична експертиза механічної асфіксії. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 28 с.

23. Ергард Н.М. Судово-медична експертиза вогнепальної травми. *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 24 с.

24. Ергард Н.М. Особливості проведення судово-медичної експертизи (розробка методичних вказівок до проведення навчального квесту на основі компетентнісного підходу). *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 36 с.

25. Ергард Н.М. Судово-медичний огляд трупів загиблих (померлих) осіб в умовах воєнного стану [Текст]: *метод. рекомендації. Вчена рада НМУ імені О.О. Богомольця.* Київ, 2022. 20 с.

26. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В. Макропрепарати тілесних ушкоджень для практичних занять із судової медицини: *метод. розробки МОЗ України, НМУ ім. О.О. Богомольця.* Київ: УкрДГРІ, 2019. 32 с.

27. Ергард Н.М. Загальні питання судово-медичної травматології. Ушкодження тупими предметами. Транспортна травма. Падіння з висоти. Ушкодження гострими предметами. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті: *метод. розробки.* Київ: УкрДГРІ, 2018. 48 с.

28. Ергард Н.М. Практичне заняття № 1 для самостійної підготовки студентів з навчальної теми «Організаційно-процесуальні засади судово-медичної експертизи. Огляд трупа на місці події. Судово-медична танатологія. Судово-медичний розтин трупа. Складання навчального

висновку експерта». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2020. 76 с.

29. Ергард Н.М. Практичне заняття № 2 для самостійної підготовки студентів з навчальної теми «Нагла смерть. Судово-медичний розтин трупу у випадку наглої смерті. Самостійний розтин трупу. Експертиза трупа новонароджених». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2020. 48 с.

30. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В., Кубаля С.М. Практичні завдання для самостійної позааудиторної роботи студентів (СРС) з навчальної дисципліни «Судова медицина». *Метод. рек.* Київ: УкрДГРІ, 2020. 72 с.

31. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В. Практикум для самостійної підготовки студентів з навчальної дисципліни «Судова медицина». *Посібник.* Київ: УкрДГРІ, 2021. 100 с.

32. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичне дослідження об'єктів волокнистої природи. *Метод. рек.* Київ: КИЙ, 2011. 56 с.

33. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Загальні засади проведення криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів. *Метод. рек.* Київ: КИЙ, 2011. 48 с.

34. Кримінальний процесуальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

35. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

36. Кучин Ю.Л., Ергард Н.М. Формування професійної комунікації у студентів закладів вищої освіти // I Науково-практична конференція з міжнародною участю «Комунікація як необхідна складова освітнього процесу майбутніх лікарів та провізорів». *НМУ імені О.О. Богомольця*, Київ, 14.12.2022 року. С. 28-29.

37. Михайличенко Б., Хміль І., Сергієнко М. Робоча програма навчальної дисципліни «Судова медицина, медичне право» (варіативна складова). *НМУ імені О.О. Богомольця*, 2022. 19 с.

38. Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів. Київ: Видавничий дім «ІнЮре», 2001.

39. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.1995 року «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>

40. Тагаєв М.М. Судова медицина. *Навчально-практичний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп.* Х.: Фактор, 2012. 1296 с.

41. Філоненко М.М. Організація адаптивно-динамічного навчання студентів-медиків, спрямованого на розвиток психологічних структур особистості. *Проблеми сучасної психології*, 2015. Випуск 27. 583 с. URL: <http://www.problemps.at.ua>.

42. Ergard N.M. Forensic Examination of a Gunshot Wound. *Forensic*

Examination of a Mechanical Asphyxia. Forensic justification of a mechanism of trauma and the cause of death. *Метод. рек.* Київ: УкрДГПІ, 2018. 36 p.

43. Erhard N.M. Forensics examination of a living person on the trauma severity. Defining state of health. Examination of disputable sexual states and sexual assault. *Метод. рек.* Київ: УкрДГПІ, 2019. 28 p.

44. Erhard N.M. Forensic Examination of a Gunshot Wound. *Метод. рек.* Київ: УкрДГПІ, 2019. 16 p.

45. Erhard N.M. Forensic Examination of a Mechanical Asphyxia. *Метод. рек.* Київ: УкрДГПІ, 2019. 20 p.

46. Erhard N.M. Forensic Examination of a Gunshot Wound. Forensic Examination of a Mechanical Asphyxia. Forensic justification of a mechanism of trauma and the cause of death. *Метод. рек.* Київ: УкрДГПІ, 2018. 36 p.

47. Grant G. On Competence: A Critical Analysis of Competence-Based Reforms in Higher Education. San-Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1979. 592 p.

48. Kluster D. Critical thinking: What is critical thinking? Critical thinking and new types of literacy. М.: TsGL, 2005. Pp. 5-13.

49. Sorina G. Critical thinking and methods of expert groups. *Epistemology and Philosophy of Science*, 2005. V. 3, No. 1. Pp. 194-204.